

DE HETE HANGIJZERS VAN VERKIEZINGSJAAR 2002

Een politiek krijglijstje

Het hete hangijzer volgens

Marijke Linthorst

Op 1 september jl. is het ontwerp-verkiezingsprogramma van de PvdA gepresenteerd. Het is een mooi programma geworden met een interessante opzet. Er worden 10 kernambities geformuleerd, waarbij voor ieder beleids terrein wordt aangegeven wat de stand van zaken is, waar de PvdA naar toe wil en welke stappen daartoe in de komende vier jaar gezet moeten worden. Dat is een aardige aanpak. Om kiezers

te overtuigen moet je zowel lokkende vergezichten schetsen (schone en aangename schoolgebouwen, veilige buurten in de steden, een mooi en vitaal platteland), als ook en vooral een realistisch verhaal hebben over hoe dat vergezicht binnen bereik komt. Toch blijf je na lezing met het gevoel zitten dat die opzet niet helemaal geslaagd is. Het blijft allemaal een beetje *wishful thinking*. (Zoals Deesje in het gelijknamige boek van Joke van Leeuwen al haar wensen voor haar verjaardag op haar verlanglijstje zet onder het motto: 'Het is een verlanglijstje, geen krijglijstje.')

Een verkiezingsprogramma zou tot op zekere hoogte wel een 'krijglijstje' moeten zijn. Op basis van het programma moeten kiezers een betrouwbaar beeld krijgen van wat zij de komende vier jaar van de PvdA kunnen verwachten. Om daar aan te voldoen zou het verkiezingsprogramma in mijn ogen op de volgende vier punten moeten worden aangepast.

1. We moeten volstrekt eerlijk zijn over de ernst en de omvang van de problemen. Met alle respect voor de behaalde resultaten: de werkelijkheid mag niet mooier worden voorgesteld dan zij is.

2. We moeten helder in kaart brengen welke investeringen er op de verschillende beleidsterreinen noodzakelijk zijn, in welk tempo we die kunnen realiseren en welke prioriteiten we daar bij stellen.

S&D start met deze bijdrage een serie beschouwingen, polemieken en terzijdes onder het motto 'De hete hangijzers van verkiezingsjaar 2002'. Vooruitlopend op de gemeente- en Kamerverkiezingen in 2002, komen in deze serie aan bod: de verkiezingsprogramma's van de diverse partijen, de verkiezingscampagne (de rol van de media en de media-manipulators), coalitie-speculaties en wat dies meer zij. Wat zijn de netelige kwesties? Waar moet het debat echt over gaan?

3. We moeten de moed hebben om te erkennen op welke punten er (achteraf) verkeerde beleidskeuzes zijn gemaakt, zodat er ruimte ontstaat voor een debat over een betere beleidsrichting.

4. En tenslotte zullen we, in het licht van de voorgaande punten, het veelgeprezen poldermodel tegen het licht moeten houden. Volstaat dit model nog of wordt het tijd voor minder polder en meer regie?

Ik zal deze punten hieronder kort toelichten, waar mogelijk met voorbeelden uit de praktijk.

Een ongeloofwaardige route

1. Het is een stap in de goede richting dat in het verkiezingsprogramma erkend wordt dat de kwaliteit van de publieke voorzieningen te wensen overlaat. Maar daarbij is er naar mijn smaak nog veel te veel sprake van verhullend taalgebruik. Het verkiezingsprogramma stelt dat onderwijs en zorg steeds kritischer worden beoordeeld, dat er veel in zorg en onderwijs is geïnvesteerd en dat de kritischer beoordeling ook te maken heeft met een 'sterk toenemende vraag naar hogere kwaliteit van burgers die nu gemiddeld welvarender en veeleisender zijn dan tien jaar geleden'. Mijn eerste reactie als ik dat lees is: geloven we dat zelf? Is de kwaliteit van de voorzieningen niet gewoon achteruit gegaan door bezuinigingen? En hebben we daar niet zelf aan bijgedragen? Is het openbaar vervoer niet onaantrekkelijker geworden door te bezuinigen op controleurs en het afschaffen van de conducteur op de tram? Hebben we niet zelf voor verschillende studierichtingen een numerus fixus ingesteld? Is de werkdruk in de zorg niet vergroot doordat er jaar na jaar taakstellend bezuinigd moest worden? Zijn de schoolgebouwen niet viezer geworden omdat we zelf de

schoonmaakcriteria naar beneden hebben bijgesteld? Laten we eerlijk zijn, de publieke voorzieningen worden niet (alleen) minder gewaardeerd omdat mensen hogere eisen stellen, maar ook en vooral omdat de kwaliteit van die voorzieningen gewoon verslechterd is. Het is goed dat het verkiezingsprogramma idealen stelt, maar als we niet helder zijn over waar we staan wordt de route om het ideaal te bereiken niet alleen een onbegaanbare, maar ook een ongelooftwaardige.

Melkert-banen

2. Dat brengt me op het tweede punt. We zullen helder in kaart moeten brengen welke maatregelen noodzakelijk zijn om de problemen op te lossen, hoeveel tijd daarmee gemoeid is en welke prioriteiten we daarbij stellen. Nu is dat natuurlijk vaak lastig, zeker in de sociale sector. Geef maar eens aan hoeveel jeugdcriminaliteit voorkomen wordt met een goed jeugdbeleid. Maar we doen het ook niet als het wel kan. Een voorbeeld. Er bestaat een grote mate van overeenstemming over de stelling dat taalachterstand bij kinderen een belangrijke oorzaak is van ongelijke kansen in het onderwijs en dat vóór en vóórgeschoolse educatie een goed middel is om achterstanden te voorkomen en iedereen gelijke kansen te geven. Het verkiezingsprogramma pleit dan ook voor meer plaatsen bij crèches en peuterspeelzalen en uitbreiding van de voor- en vroegschoolse educatie. Maar wat ik mis is een heldere opvatting over de termijn waarop we dit probleem opgelost willen hebben. Om hoeveel kinderen gaat het, wat betekent dat voor het aantal benodigde gekwalificeerde leerkrachten, de tijd die het kost om deze mensen op te leiden, de benodigde ruimtes, de tijd die het kost om die ruimtes te realiseren, welke aanvullende maatregelen zijn er eventueel nodig (voorlichting, eventueel aanpassing van de leerplichtwet)?

Het is mogelijk dat we de reële kosten voor het oplossen van dit probleem (en van sociale problemen in het algemeen) niet helder in kaart *durven* te brengen; misschien zijn we bang dat het draagvlak voor het beleid afkalft als duidelijk wordt hoeveel geld er echt nodig is. Maar we bewijzen de sociale sector daar uiteindelijk geen dienst mee. Er wordt al gauw geredeneerd dat er miljarden in de sector worden gestopt en dat het allemaal niets of nauwelijks helpt. En in zekere zin is onze terughoudendheid om voor te rekenen wat er nodig is daar mede debet aan. Wie niet openlijk zegt waar hij naar toe wil kan ook

moelijk een route uitstippelen. En bij het oplossen van sociale problemen is met name die route van belang: hoeveel geld er ook beschikbaar komt voor de sociale sector, het zal nooit voldoende zijn om alle knelpunten in één keer weg te werken. Als het niet mogelijk is om alle kinderen met een taalachterstand in één keer op een peuterspeelzaal te krijgen, waar kiezen we dan voor? Verdelen we het geld eerlijk over alle wijken of kiezen we ervoor om in één wijk alle kinderen te plaatsen? Er is veel te zeggen voor het laatste. Als slechts een deel van de kinderen met een taalachterstand naar een peuterspeelzaal gaat is het effect, ook voor de kinderen die daar wel op gezeten hebben, aanzienlijk minder dan wanneer alle kinderen zouden zijn gegaan. De leerkracht in groep 1 zal immers rekening moeten houden met alle kinderen; hij of zij kan zich niet alleen richten op de meest taalvaardige leerlingen.

Wat dit betreft kunnen we veel leren van 'hardere' sectoren. In de bouw wordt nauwkeurig berekend wat de kosten zijn. Zowel voor de voorbereiding (bouwrijp maken) als voor de feitelijke bouw (fundering, materialen) en de oplevering (groenvoorziening en ontsluiting). Natuurlijk zijn ook in de bouw bezuinigingen mogelijk: goedkopere materialen bijvoorbeeld. Maar het zou ondenkbaar zijn dat een architect een gebouw zou neerzetten als er geen geld zou zijn voor de fundering. Hij zou zeggen dat het zonder fundering onverantwoord is. Dat zou niet alleen terecht zijn, er zou ook niemand zijn die hem ongelijk zou geven. Toch is dat precies wat er in de sociale sector gebeurt; we nemen genoegen met het ter beschikking gestelde bedrag en passen onze eisen daaraan aan. Of dat nu reël is of niet.

Het in kaart brengen van wat er nodig is geldt niet alleen voor de hoeveelheid personeel en ruimtes, maar ook voor de vaardigheden waar het personeel over moet beschikken. Er is in de afgelopen tijd veel geschreven over de Melkert (1D)-banen. Ook in het verkiezingsprogramma wordt geconstateerd dat zij maatschappelijk nuttige functies vervullen, maar helaas nog onvoldoende doorstromen. Wat minder aandacht heeft gekregen is dat de meeste, zo niet alle, 1D-ers werken in de sociale sector: in het onderwijs, de zorg, veiligheid en welzijn. Vaak worden de 1D-ers noodgedwongen ingezet: er is geen geld voor een 'normale' werknemer of werknemster. De inzet van deze mensen is meestal groot, maar ze hebben lang niet altijd de (sociale) vaardigheden en bevoegdheden om hun taak daadwerkelijk aan te kunnen. Neem het voorbeeld van de 'Duimdrop'-

containers in Rotterdam (waar iedere grote stad overigens zijn eigen variant op heeft). Duimdrop is een project waarbij in openbare ruimtes (zoals op pleinen) speelgoed wordt uitgeleend aan kinderen tot 12 jaar. Op zichzelf zou deze functie, zoals gebeurt, goed door ID-ers kunnen worden uitgevoerd. Ware het niet dat de pleinen niet alleen door kinderen tot 12 jaar bevolkt worden, maar ook door groepen jongeren die zich vaak wel, maar lang niet altijd, vriendelijk en sociaal gedragen. ID-ers zijn tegen de problematiek die op deze pleinen heerst (en de pleinen ook vaak beheerst) niet opgewassen. Wie aan een wegebouwer zou voorstellen om uit het oogpunt van kostenbesparing geen wals aan te schaffen om een asfaltweg aan te leggen, maar een schepje, zou hard worden uitgelachen. Maar in de sociale sector wordt het geaccepteerd.

One flew over the cuckoo's nest

3. We moeten de moed hebben om te erkennen dat we in het verleden verkeerde beleidskeuzes hebben gemaakt. Opnieuw een voorbeeld. Een tijdje terug trok Job Cohen aan de bel; hij vond dat de instellingen voor geestelijke gezondheidszorg hun verantwoordelijkheden onvoldoende waarmaken en de opvang van maatschappelijke probleemgevallen te vaak aan de politie overlaten. Daar heeft hij wel gelijk in, maar de schuld daarvoor ligt niet alleen bij de geestelijke gezondheidszorg. In de afgelopen decennia heeft de psychiatrie, gesteund door kabinet en Tweede Kamer, een enorme omslag gemaakt. Behandeling moest niet bevoogdend zijn, maar ertoe bijdragen dat mensen zichzelf weer konden redden. Tot op grote hoogte was dat een gezond en noodzakelijk tegenwicht tegen de neiging om iedereen met een beetje afwijkend gedrag op te bergen. Het waren de tijden van *One flew over the cuckoo's nest* en in eigen land *Wie is van hout* en Dennendal. De gesloten en half-open inrichtingen in de vrije natuur werden op grote schaal opgedoekt. Mensen met een psychische stoornis moesten integreren in de samenleving.

Achteraf kun je constateren dat we daarin zijn doorgeslagen. Niet iedereen kan zich – met meer of minder begeleiding – redelijk staande houden in de samenleving. Sommigen hebben permanente behandeling en begeleiding nodig. Het is deze groep die we terug zien op straat.

We moeten de moed hebben om te erkennen dat we in het verleden verkeerde beleidskeuzes hebben gemaakt.

Stadsbestuurders proberen de nood te lenigen door het creëren van voorzieningen zoals een sociaal pensioen. Maar, voor zover dat al een oplossing is voor een deel van deze groep, is de capaciteit van de pensions volstrekt onvoldoende. Naast mensen met een psychische stoornis doen ook andere groepen zoals illegalen en verslaafden een beroep op de pensions. Uitbreiding van de capaciteit van de pensions kan de overlast tijdelijk terugdringen, maar voor een echte oplossing van het probleem zijn ingrijpendere maatregelen nodig, zoals een politieke stellingname over een ander geestelijk gezondheids-, drugs- of immigratiebeleid. Zolang niet in kaart wordt gebracht hoe de groep die zijn heil op straat zoekt is samengesteld, welke maatregelen en voorzieningen daarvoor nodig zijn en wie die moet leveren blijft het lapwerk: de sociale pensions zullen overbevolkt blijven (deels met mensen die daar eigenlijk niet thuis horen) en de politie zal blijven fungeren als laatste opvanginstantie voor maatschappelijke probleemgevallen.

Zwarte scholen

4. Dat brengt me op het laatste punt: de effectiviteit van het poldermodel. Het leidt geen twijfel dat in de achterliggende periode veel is bereikt door het optreden van de overheid als één van de betrokken partners in het bestuurlijke veld. Maar de vraag dient zich aan of het langzamerhand niet tijd wordt dat de overheid weer meer de regie naar zich toetrekt.

In veel van de in het PvdA-verkiezingsprogramma beschreven maatregelen komt de noodzaak van samenwerking naar voren, bijvoorbeeld tussen de verschillende schakels in de strafrechtketen en de instanties in de hulpverlening. Het is een eufemistische omschrijving van het al langer bekende gegeven dat instellingen en instanties vaak langs elkaar heen werken. Maar als dat al langer bekend is, volstaat het niet om te stellen dat de instellingen beter moeten samenwerken. Er kan lang gepraat worden, maar op een bepaald moment moet de knoop worden doorgehakt over de vraag wat er geleverd moet worden en wie daarvoor verantwoordelijk is. Anders komen juist de zwaksten in de knel.

Die sterkere regie zou zich wat mij betreft niet alleen moeten uitstrekken over het maatschappelijk middenveld, maar ook over de vraag waar de gren-

zen liggen van de marktwerking. Ik wil dat, tot slot, toelichten aan de hand van één voorbeeld. Onder paars is fors ingezet op het versterken van de sociale integratie. Er gaat extra geld naar wijken waar de problemen zich opstapelen en 'zwarte' scholen krijgen extra middelen om de resultaten van hun leerlingen te verbeteren. Maar de oorzaak van het probleem wordt onvoldoende aangepakt. En dat is de eenzijdige samenstelling van de bevolking. (De belangrijkste oorzaak voor het ontstaan van 'zwarte' scholen is nog altijd dat ze in een 'zwarte' wijk staan.) De aanzetten die er gegeven worden om de eenzijdige bevolkingssamenstelling te doorbreken richten zich op het bouwen van duurdere woningen in achterstandswijken om op die manier een financieel en sociaal krachtiger groep inwoners aan te trekken. Dat ligt ook voor de hand. Zoals het verkiezingsprogramma ook aangeeft, is het niet eenvoudig om in buurten met eenzijdig veel dure woningen het aantal goedkopere woningen te vergroten. De prijs is eenvoudig te hoog. Hier ligt, lijkt mij, een taak voor de overheid. Want als er niet ook goedkope woningen in duurdere wijken worden gebouwd zal het probleem niet worden opgelost. We moeten niet dezelfde fout maken als in de psychiatrie: niet iedereen is in staat om zich een duurdere woning te per-

mitteren. Mensen met weinig financiële mogelijkheden zullen ergens moeten wonen. En als we dat, zoals nu gebeurt, blijven afschuiven op wijken die toevallig veel goedkope woningen hebben dan krijgen deze wijken (en de scholen die in die wijken staan) méér problemen dan zij aankunnen.

Woningbouwcorporaties, stadsdelen, deelgemeenten, gemeenten en particuliere eigenaren zullen hun verantwoordelijkheid in deze moeten nemen. En als zij dat niet doen moet de rijksoverheid maatregelen nemen. Anders blijven de zwakke wijken, hoeveel achterstandsbeleid daar ook op wordt gezet, het afvalputje van de stad.

De cabaretière Jetty Mathurin trekt als 'Taante' regelmatig van leer tegen politici en beleidsmakers. Haar credo: je moet zeggen wat je doet en doen wat je zegt. Voor wat betreft de overheid heeft de PvdA dit advies in haar verkiezingsprogramma overgenomen. Maar we zouden ons dit advies ook en vooral als partij ter harte moeten nemen. Dat zou niet alleen goed zijn voor het sociale beleid, maar ook voor de geloofwaardigheid van de partij.

MARIJKE LINTHORST
Redacteur S&D